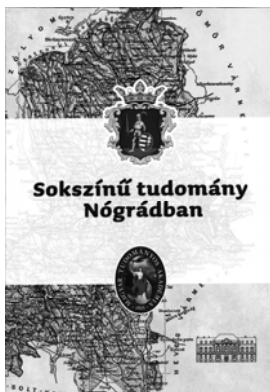

CSONGRÁDY BÉLA

Az élet örökös ismeretszerzés Sokszínű tudomány Nógrádban

„Az emberiség olyan, mint egy gyerek, aki felnövekedvén döbben rá arra, hogy a világ jóval több, mint az ő kis szobája vagy a játszótere: hogy a világ hatalmas, ezernyi dolog vár benne felfedezésre, és számtalan olyan gondolatot ébreszt, amelyek eltérnek attól, amelyek kezdetben megfordultak a fejében... Mi is mind egy barlang mélyén élünk, a tudatlanság, az előítéletek láncaihoz kötözve, s gyenge érzékeink csupán árnyakat mutatnak nekünk. Ha megpróbálunk távolabbra látni, az csak összezavar bennünket: nem vagyunk hozzászokva. De megpróbálko-

zunk vele. Ez a tudomány.”

Bár e citátum egy kortárstól, az alig több mint hatvanéves Carlo Rovelli olasz elméleti fizikustól származik, azonban a benne megfogalmazottak gyakorlatilag egyidősek az emberrel magával, és kimondva vagy kimondatlanul érvényesültek minden korszakban a tudomány ókori kezdeteitől, a felfedezések korán, a felvilágosodáson, az első és második ipari forradalmon át a napjainkban is aktív űrkutatásig, vagy éppen az információs robbanásig, s akkor még nem is esett szó a humán tudományok terén megvalósuló ugyancsak felmérhetetlen jelentőségű változásokról. E folyamatba számos magyar tudós elme is beírta a nevét: elég csak a Nobel-díjasokra gondolni.

Szűkebb hazánkban, Nógrád megyében is mindig munkálkodtak különböző szakterületeket sikeresen képviselő, gazdagító kutatók, de olyan tudós zsenik, mint az irodalom területén Madách Imre vagy Mikszáth Kálmán, nem születtek a palóc tájon. A tudomány aktivitása és eredményessége korunkban is mindenekelőtt személyfüggő, de nem kis mértékben determinálja az ilyen vénájú embereket tömörítő, munkájukhoz feltételeket biztosító intézményhálózat is. S az utóbbi területen bizony ez a térség – a régió másik két megyéjéhez, Borsod-Abaúj-Zemplénhez és

Heveshez hasonlítva is – hátrányos helyzetűnek tekinthető. Elsősorban azért, mert nem vagy alig működik felsőfokú oktatás, amely mindenütt a bázisát képezi az elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt jegyzett tudományos közéletnek. Az akadémia öt egyetemi városhoz – Debrecenhez, Miskolchoz, Pécshez, Szegedhez és Veszprémhez – kötődő területi bizottságainak működése nem előzmény nélküli, már a rendszerváltás előtt is létezett. Az alapját jelenleg az 1994. évi XL. számú törvény képezi, noha az elmúlt évek során bizonyos módosítások e téren is bekövetkeztek.

Mindenesetre az 1979 óta létező Miskolc-központú akadémiai bizottságnak Hevesben és Nógrádban is vannak szervei, szervezetei, tagjai. A MAB egyik alelnöke a Salgótarjánban élő, a *Palócföldet* e városban szerkesztő, de a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének adjunktusaként dolgozó Gréczi-Zsoldos Enikő PhD, aki a körülmények, lehetőségek figyelembevételével igyekszik minél jobban bevonni az előnytelen adottságú megyét is a közös munkába. Ennek egyik konkrét megnyilvánulása volt 2018-ban a MAB-nak a nógrádi megyeszékhelyre kihelyezett ülése és a közelmúltban, 2019 novemberében ugyancsak itt – a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárában – tartott összejövetele a tudomány ünnepe alkalmából. A résztvevők akkor kapták kézhez a Gréczi-Zsoldos Enikő szerkesztette *Sokszínű tudomány Nógrádban* című kötetet, amely a Roósz András akadémikus elnökletével tevékenykedő MAB kiadásában, „A Tudomány Támogatásáért Észak-Magyarországon Alapítvány” támogatásával látott napvilágot.

A kötet – mint a címe is mutatja – egymástól merőben eltérő témájú és tartalmú tanulmányt tartalmaz. Mind a tizenkét közlemény más szerző nevéhez fűződik és Nagy Csilla PhD irodalomtörténész, kritikus (aki bár szintén a megye szülötte, egy ideje már a kassai Pavol Jozef Šafarik Egyetem Történelem Tanszékének vendégoktatója, valamint a pozsonyi *Irodalmi Szemle* szerkesztője), továbbá Kazareczky Noémi, az ELTE doktorjelöltje, levéltáros, a Magyar Nemzeti Levéltár SZKI Iratkezelési-felügyeleti Osztályának munkatársa kivételével valamennyien Nógrádban működő intézményhez – múzeumhoz, levéltárhoz, középiskolához, folyóirathoz – kötődnek munkahelyüket illetően. Az első dolgozatot dr. Limbacher Gábor néprajzkutató, a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója írta *A hagyományos települések határa, szakrális térszerkezete és határtalansága* címmel. A szerző jó néhány helysín – főként nógrádi (például Ecseg, Herencsény, Hollókő, Karancskeszzi, Kishartyán, Nagylóc, Piliny, Rimóc, Szan-

da, Varsány, a határon túli Ipolybalog), borsodi és hevesi falu, valamint Balassagyarmat és Szécsény városok – jellegzetességeinek leírásával, színes fotókkal bizonyítja, hogy „régiónkban egy-egy helyi közösség mikrokozmoszként, szinte az univerzum lokális teljességeként élte meg településének világát. Községe, lakóportája és lakása helyhez kötődő életmódjában is kozmikus tágasságot, a transzcendenst is magába foglaló határtalanságot nyújtott számára.”

Vasvári Zoltán etnográfus, művelődéstörténész, a balassagyarmati Pálóc Múzeum munkatársa Carl Larsson (1853–1919) – halálának századik évfordulója emlékére – gyermekábrázolásairól értekezett. A jeles svéd plein-air festőművész képsorozatokban örökítette meg hét gyermeke mindennapi életét, játékait. A szerző végkövetkeztetése szerint a műalkotások „mintegy vizuális illusztrációs jegyzékei” Friedrich Fröbel (1782–1852) német filozófus, illetve az angol teoretikus, Herbert Spencer (1820–1903) pedagógiai szemléletéről, a nevelésről alkotott elképzeléseinek.

Galcsik Zsolt, a megyei levéltár tudományos munkatársa egy sokakat érdeklő témát dolgozott fel a *Ferences kolostorok Nógrád (vár)megyéjében* című, *A ferences rend szerepe a térség történelmében* alcímű írásában. Az általános és magyar rendtörténet rövid felvázolása után a füleki, a mátraverebély-szentkúti – mint búcsújáró nemzeti kegyhely – a salgótarjáni és a szécsényi ferences templom kolostor múltját, mai helyzetét mutatja be, de szól a női közösségekről, valamint a kulturális, művészeti értékekről is.

Fényes-Bók Szilvia PhD kutatótanár, iskolaigazgató a digitális szövegértést – amely napjaink aktuális „slágertémája”, kihívása az oktatásnak – vizsgálta az általa irányított balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban. A középiskola elsőként csatlakozott az országos Arany János Tehetséggondozó Programhoz, ezzel is segítve a különböző talentumokkal rendelkező, de hátrányos helyzetű diákok – belőlül sajnos sok van e térségben – továbbtanulását.

Kovács Krisztián doktorjelölt a megyei közgyűjtemény segédlevéltárosaként a szécsényi járás területének történeti földrajzát elemezte a 150 éves török uralom különböző időszakaira vonatkoztatva. A szerző végkövetkeztetése szerint „a szécsényi járás – melyet a 18. század legelejétől a források is már így jeleznek – egy teljes és több részleges pusztulást túlélve az 1690-es évekre ismét kezdett benépesülni, településeinek felvirágzására azonban a 18. század eleji szabadságküzdelmek okozta újabb kihívások miatt még várni kellett.”

Hír János PhD, a Pásztói Múzeum igazgatója egy meglehetősen egyedi, ha úgy tetszik speciális kérdéskört dolgozott fel *A Muscardinus (Gliridae, Rodentia, Mammalia) genus evolúciójának dokumentációja a Pannon-medence középső miocénjében* címmel. A geológus szakember egy negyedszázada folytatott kutatási programjának néhány részletéről számol be: arról, hogy a 15–11 millió évvel ezelőtti korszak üledékeinek vizsgálatából, a kisgerinces ősmaradványok – így a mogyorós pelék – kövületeiből milyen következtetések vonhatók le.

A gazdagon illusztrált természettudományi tanulmányt egy újabb társadalomtudományi témájú írás követi, jelesül Gréczi-Zsoldos Enikő *Egy XVII. századi határvíta névtörténeti – nyelvtörténeti – történeti szociolingvisztikai vizsgálata* címmel. A megjelölt időszakban Nógrád, Zólyom és Hont vármegye „villogott” Plesócz, Szenográd és Lest föld- és erdőterületeiért, amelyek egybeérték a megyék határain. A muníciót a nyelvész számára nem kis mértékben a levéltári iratanyag adta, amelyet névtanilag, nyelvtörténetileg elemzett s mint kiderült: eljutott a palóc nyelvjárás forrásaiig is.

Gusztiné Toronyi Judit PhD történész, a megyei levéltár igazgatója *A salgótarjáni társadalmi elit a századelőn (1914–1917)* címmel elemezte a városi válás előtti, de az ipar révén már jelentős fejlődésnek indult település lakóinak választási jogosultságát, vagyoni, adózási képességét, iskolázottsági szintjét.

Nagy Csilla PhD a *Természettudomány és kortárs magyar irodalom* című, *A biopoétika és a hibriditás nyelvi és poétikai vonatkozásai Németh Zoltán költészetében* alcímű írása több tudományterület együttes alkalmazására törekedett, bizonyos elméletek gyakorlati megjelenését példázza.

Dr. Lengyel Ágnes néprajzkutató, a Palóc Múzeum igazgatója e helyütt is kedvenc témájával, a palóckutatással foglalkozik, konkrétan a táplálkozás archaikus jellemzőit mutatja be.

Szepessyné Judik Dorottya, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának PhD-hallgatója, a megyei levéltár főlevéltárosa *Hallássérültek a történelemben – A kirekesztéstől az elfogadásig, avagy a többségi társadalom viszonya a siketekhez az újkor végéig* címmel tekintette át e speciális igényű társadalmi réteg helyzetének alakulását.

A publikációk sora Kazareczky Noémi Zubovits Fedor (1846–1920) huszárcapitányról mint sajátos mecénásról és műgyűjtőről írott értekezésével fejeződik be.

A kiadvány forrásértékét növeli, hogy mindegyik dolgozat rövidebb-hosszabb irodalomjegyzékkel fejeződik be, s ez nemcsak a leírtak hitelességet erősíti, de további búvárkodásra is alkalmat teremt az érdeklődő ol-

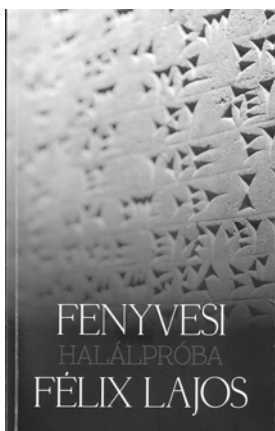
vasók számára. E recenzióban, de mindenekelőtt a tudatosan igencsak változatos témájú, tartalmú opusokban leírtak remélhetően bizonyítják, hogy manapság ugyancsak élnek, dolgoznak Nógrád megyében is olyan személyiségek, akik magas színvonalon művelnek egy-egy tudományágat, és kutatási eredményeikkel, gondolataikkal nemcsak saját munkásságukat, szakmai karrierjüket, hanem a megye – és egy-egy esetben talán az egyetemes magyar – szellemi élet egészét gazdagítják.

(Magyar Tudományos Akadémia
Miskolci Területi Bizottsága, Salgótarján, 2019)

PETRŐCZI ÉVA

„...Isten írnoka”

Fenyvesi Félix Lajos: *Halálpróba*
Versek 2017–2018

Az 1946-ban Hódmezővásárhelyen született, tehát mostanra már 74 évet számláló Fenyvesi Félix Lajos költőt, prózaíró-t és publicistát érdemeihez képest nem halmozták el túl sok díjjal. Két nevezetesebb elismerése a Táncsics Mihály-díj és a Protestáns Újságírók Szövetségének Rát Mátyás Életműdíja. Annak ellenére igaz ez, hogy az eddig 18 könyvet publikált szerző nagyon sok és maradandó értékkel gazdagította a magyar kultúrát. Közülük érdemes kiemelni az *Ezerkilencszázötvenbat* című, 1989-es verseskötetét, s e műve későbbi „ikerpárját”, az *Arvok örökidőben*-t, amely 2016-ban jelent meg, s a szerző 1956-hoz

kötődő riportjainak összeállítása. Könyvei sorában ugyancsak különösen jelentős és maradandó két vers-esszé gyűjtemény is, a 2013-ban napvilágot látott *Hódolat Weöres Sándornak*, s a reformáció „ősatyja” előtt fejet hajtó *Októberi zsoldár – Luther 500*, amely természetesen 2017-ben, a reformáció ötszázadik születésnapja alkalmából jelent meg.

Mindezek a motívumok, szereplők és témák visszatérnek jelentős összegző verseskötete, a *Halálpróba* lapjain is. Ezt a könyvet magamban *Életpróbának* neveztem el, hiszen a külsejében, viselkedésében legjobban egy huszonegyedik századi prófétára hasonlító szerző, sok-sok vers-rekviem írójaként is az élet embere. Erről megbizonyosodhattak mindazok, akik az *Evangélikus Élet* hasábjain megjelent, *Jegyzetlapok* című rovatának hűséges olvasói voltak hosszú éveken át, a Londonban élő *Pátkai Róbert* evangélikus püspöktől a hozzá méltán ragaszkodó vásárhelyi irodalombáratókig.

Mostani kötetéből nem 1979 őszének – boldogult elsőkötetes korunknak és akkori, közös írószövetségi premierünk – emlékéből fakadó elfogultsággal válogatok, hanem vállalásaink, csöndes ars poeticánk mélységes rokonsága alapján. Hiszen – ahogyan *Hetven* című versében oly pontosan jellemzi önmagát – mindketten vállaljuk azt, hogy a folyvást változó világban állandó jelzőnk ez legyen: „Isten írnoka.” A kötet egyik legnagyobb hitet és hűséget sugárzó verse, a *Szemben a halállal – Batthyány Lajos kivégzése*, amely méltán kaphatna helyet az 1848–49-es szabadságharcra emlékező ünnepségeken.

„Fenséges, bátor, szép mozdulat
a halállal szemben.
Néma kiáltás a messzi Isten felé,
fél térden a hűs hajnali kövön
jobb kezével nyugtatva szívét.
.....
Egy pillanat. S vége. Mielőtt elzuhant
volna, szerettei arcát látta még,
végleg elveszítve
szülőföldet, elsodort társakat, hazát –
fázó mécszláng idézi március idusát.

Mielőtt a költő néhány további, felejthetetlen vers-rekviemjéből idéznék, álljon itt – e könyvismertető sorokat éppen a Házasság Hetén rovatva – egy részlet jelenkori líránk egyik legszebb, szemérmesen szenvedélyes házastársi szerelmes verséből, a *Tizenhat sor az elmondhatatlanról* címűből, amelynek címettje Ágnes, az egyszerre próféta- és gyermeklelkű poéta életének keretet és biztonságot adó feleség:

„Elég egy néma mozdulat, ujjam érinti
hátad, és a csönd meg a láng egymásnak felel,
és azok is, akik értünk öleltek,
betemette őket évszázadok pora.

Csak egyszer mondhatnám: ha nem vagy itt,
félek, észrevétlen ellop a halál,
nem lesz időm megköszönni áldozatod;
siess, öleljük egymást, amíg lehet.”

Ugyanebbe a csokorba tartozik az *Egy kopott fénykép*, egy régi-régi erdei kirándulás színét vesztetten is örök lenyomata, amelyben a költő, hitvese és kisfia Szent Családként jelenik meg, s az őket megörökítő fotográfia készítője nem akárki, hanem „*A közeli Isten lenne a szóltan fényképész, / hogy megörökítse a teremtés kori szépséget.*”

A kötet anyagából valósággal kiragyog a *Testvérsírató*, amelyet a költő lelkes bátyja halálára írt. Lászlót azért verték halálra 1968-ban, a „puha diktatúra” idején Kádár pribékjei, mert közös bibliatanulmányozásra, beszélgetésre, éneklésre gyűjtötte maga köré gyülekezete *fiataljait*. A 10 tétel vers-rekviem záró részét idézem föl most, amelyben a költő a „bibliás vagabund” walesi poéta, Dylan Thomas szelídebb magyar testvéreként kinyilatkoztatja a maga *És nem vesz rajtuk erőt a halál* hitvallását, ezúttal csak testvéreire vonatkoztatva:

„Nekem nem haltál meg.

Létezel. Látlak a sűrű feketeségben,
ebben a korom éjben
én virrasztok egyedül a földön.

Ott vagy, hol fölragyognak bibliás szavak.
Zeng hóillatú zoltáros ének.
Tüskebokorban egy madár verdes.
Mint aki keresztúton tétovázik,
védtelenül, egyedül várakozva,
valaki leveszi kék köpenyét és ráborítja.”

A költő édesanyjának szavakból oltárt emelő *Élők ésholtak* méltó párja az imént idézett versnek. Az abban elmondott szenvedéstörténet folytatása ez a vásárhelyi *Stabat Mater*, hozzá mérhető műfaji rokona Juhász Ferenc gazdagon gördülő, hatalmas kompozíciójának, az *Anyám*-nak:

„Virrasztottalak. Etettelek. Itattalak.
Hiába: holtta vert ifjú pap-fiad
halálhírére hajad ezüst lett,
kis oltárt emeltél a szekrény belsejében,
odarakva kenyér és bor, dió és méz;
éjszaka az ajtóból a kulcsot kivetted,
hátha hazatér, akit örökké vártál!
Mama, fájdalek anyja, ne hagyj magamra;
te szorongó és félelemben élő.
Itt vagy szívembe falazva,
óvó angyal: Berta Julianna.”

S bár a költő infarktus-roncsolta szívébe sokan vannak befalazva e kötet lapjain, a „holtig hazá”-tól, Hódmezővásárhelytől Bessenyei Ferencig vagy Weöres Sándorig, Ovidiusig és Giuseppe Tomasi di Lampedusáig és Kányádi Sándorig, vagy az ugyancsak íves-szép verssel búcsúztatott Nagy Lászlóig, legyen a zárzó ezé a páratlan szépségű anya-siratóé, amely egy fordított Pieta-helyzetet hoz elénk: mert soraiban a fiú dajkálja halott szülőjét!

Végezetül egy gondolat: irodalomértékelésünk sokszor hamis kánonok fogságában vergődik, amelyek eltakarják előlünk a nagybetűs Költészet Fenyvesi Félix Lajoshoz hasonlóan szerény, gőgöt nem ismerő szolgáit. Tartozunk nekik azzal, hogy műveiket elolvassuk és méltón értékeljük, nem a *poeta minor* és *poeta major* kategóriákon csüngve. Kicsi és nagy költő értelmezésem szerint nincs: csak költő és nem-költő. Sokszor díjak és közszereplések sokaságával felékesítve.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2019*)